

Трактування юридичної відповідальності суддів в Україні

Interpretation of Legal Liability of Judges in Ukraine

Ярослав Скоромний¹

Yaroslav Skoromnyy

¹ *Lviv University of Business and Law*

99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.62-16](https://doi.org/10.22178/pos.62-16)

JEL Classification: K40

Received 20.08.2020

Accepted 26.09.2020

Published online 30.09.2020

Corresponding Author:

uan_lviv@ukr.net

© 2020 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті представлено концептуальні засади трактування юридичної відповідальності суддів в Україні. На підставі проведених досліджень виявлено, що положеннями Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в Україні судова влада покладена на суддів. Доведено, що судді у ході здійснення правосуддя керуються принципом верховенства права та є незалежними. Базуючись на положеннях законодавства, встановлено, що суддю не можна затримувати та/чи утримувати під арештом або під вартою до періоду винесення вироку судом без згоди на те Вищої ради правосуддя, за винятком тяжких та особливо тяжких злочинів. З'ясовано, що суддю можна притягнути до відповідальності за прийняте ним судові рішення, окрім випадків вчинення злочину чи дисциплінарного поступку. Визначено, що ключовою особливістю юридичної відповідальності суддів виступає безпосередньо негативний характер, який вона несе для правопорушника. При цьому проявом юридичної відповідальності суддів виступає недостатньо високий рівень сумлінного виконання посадових обов'язків, які визначені законодавчими нормами, та низький рівень самосвідомості. З'ясовано, що немає підстав на виокремлення процесуальної відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності суддів, тому що наслідки процесуальної діяльності суддів у ході вирішення ними судових справ являють собою прояви їх правової позиції та особистого переконання. Встановлено, що суть юридичної відповідальності суддів націлена на: 1) сприяння законності і об'єктивності судового процесу та прийняття на цій основі судового рішення відповідно до законодавчих норм; 2) створення цілісної правової свідомості у суддів суддівського корпусу; 3) недопущення правопорушень, які вчиняються та можуть бути вчинені суддями; 4) забезпечення високого рівня незалежності суддів; 5) посилення авторитетності суду та підвищення рівня громадян до суду; 6) люстрацію суддівського корпусу в рамках визначених законодавством положень, згідно якої склад суддівського корпусу буде наповнений тільки справедливими та відданими своїй справі суддями.

Ключові слова: юридична відповідальність; судочинство; правосуддя; судовий процес; законодавство; суд; суддя.

Abstract. The article presents the conceptual principles of interpretation of the legal liability of judges in Ukraine. Based on the conducted research, it has been revealed that by the provisions of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Judicial System and the Status of Judges" judicial power in Ukraine is entrusted to judges. It has been proven that judges are guided by the superiority of law and are independent in administering justice. Based on the provisions of the law, it has been established that without the consent of the Supreme Council of Justice a judge cannot be taken and kept under arrest until the moment when the court passes the corresponding sentence, except for serious and extremely serious crimes. It has been established that a judge can be prosecuted for a court decision, except in cases of a crime or disciplinary action. It is determined that the key feature of the legal responsibility of judges is the directly negative nature which it bears for the offender. At the same time, the insufficiently high level of conscientious performance of official duties, which are defined by legal norms,

and the low level of self-awareness are considered to be the manifestation of the legal responsibility of judges. It has been found out that there is no reason to distinguish procedural responsibility as an independent type of legal responsibility of judges because the consequences of procedural activities of judges in resolving court cases are manifestations of their legal position and personal convictions. It is established that the essence of the legal responsibility of judges is aimed at 1) promoting the legality and objectivity of the trial and making a court decision on this basis by the law; 2) creation of a holistic legal consciousness of judges of the judiciary; 3) prevention of offenses that are committed and may be committed by judges; 4) ensuring a high level of independence of judges; 5) strengthening the authority of the court and raising the level of citizens to the court; 6) lustration of the judiciary within the framework of the provisions defined by the law, according to which the judiciary will include only fair and dedicated judges.

Keywords: legal responsibility; justice; judicial process; legislation; court; judge.

ВСТУП

На сьогодні проблема сутності юридичної відповідальності суддів в Україні є однією із найбільш актуальних у судовій практиці. Окрім того, вирішення цієї проблеми вимагає проведення комплексного реформування судової гілки державної влади з ціллю підвищення ефективності професійної діяльності судової системи України. При чому у ході реформування першочергово слід звернути увагу на удосконалення механізмів притягнення до юридичної відповідальності суддів.

Відповідно до законодавчих змін, представлених у Конституції України [1], Україна на даний час перебуває на етапі інтеграції у європейський економічний простір. Для нейтралізації перешкод цьому процесу слід досконало змінити судову систему та подолати усі проблеми, що передують таким змінам. Зокрема насамперед це стосується удосконалення засобів притягнення суддів до юридичної відповідальності за порушення суддівської дисципліни та прояви корупції у рамках неправомірного використання посадового становища. Не менш важливе значення в контексті реформування судової системи відіграє рівень довіри суспільства (громадян) до діяльності суддів та суду і здійснення ними справедливого та незалежного судочинства.

Також слід відзначити, що сучасний процес притягнення до юридичної відповідальності суддів не є чітко та комплексно розробленим. З огляду на те, удосконалення потребують не тільки теоретичні засади притягнення до юридичної відповідальності суддів, але і практичний аспект із використання на цій основі удосконалених та водночас ефективних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблематикою юридичної відповідальності суддів в Україні займалися багато науковців та практиків-юристів, зокрема це: Б. Т. Базилов [2], Л. В. Белая [3], Л. Є. Виноградова [4], О. В. Гончаренко [5, 6], О. Е. Лейст [7], Ю. А. Меліхова [8], О. М. Овчаренко [9], Н. Н. Черногор [10].

Окрім того, у ході вивчення ключових аспектів юридичної відповідальності суддів в Україні розглянуто положення Конституції України [1] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11].

Проведений аналіз вищезазначених джерел дозволяє зауважити, що проблематика безпосереднього змісту юридичної відповідальності суддів в Україні є не до кінця досліджена та вимагає впровадження на цій основі більш комплексного та ґрунтовнішого підходу до вивчення концептуальних засад юридичної відповідальності суддів.

Метою статті є представлення концептуальних засад трактування юридичної відповідальності суддів в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно із положеннями Конституції України [1] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11] в Україні судова влада покладена на суддів.

Так, відповідно до положень статті 127 Конституції України [1], правосуддя в Україні здійснюють судді.

Окрім того, судді у ході здійснення правосуддя керуються принципом верховенства права та є незалежними (стаття 129 Конституції України [1]).

Статтею 48 «Незалежність судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11] зазначається, що судді, здійснюючи правосуддя, повинні базуватися на положеннях Конституції України, а також на положеннях законів України.

При цьому слід відмітити, що на сьогодні у законодавчих актах України немає чіткого визначення змісту поняття «юридична відповідальність», зокрема, яка накладається на суддів.

З огляду на те, для досягнення мети, визначеної у науковій статті, слід у першу чергу розкрити зміст поняття «юридична відповідальність».

На основі зазначеного вище, дослідження засвідчили, що О. Е. Лейст пропонує під поняттям «юридична відповідальність» розуміти процес застосування та реалізації санкції до винної особи внаслідок здійснення нею правопорушення (правопорушень) [7, с. 85].

У джерелі [2, с. 437] юридична відповідальність трактується як один із видів соціальної відповідальності, в основу якої покладено застосування санкцій, які визначені законом та повинні забезпечуватися державою у примусовому порядку, проти правопорушників (зокрема проти юридичних та фізичних осіб).

Дослідження доводять, що досить часто науковці та практики-юристи юридичну відповідальність пов'язують із відповідальністю за протиправну поведінку та за вчинення правопорушень, за які накладається покарання.

Виходячи із ретроспективного напрямку розуміння юридичної відповідальності, то вважається, що юридична відповідальність з одного боку відображає свідоме розуміння особою наслідків за вчинення правопорушення, а з іншого – характеризує особливості та специфіку застосування заходів державного примусу до правопорушників за вчинені ними правопорушення, внаслідок чого вони позбавляються як особистісних, так і майнових благ [12, с. 17–18].

У науковому дослідженні «Юридична відповідальність суддів загальних судів України» Л. Є. Виноградової юридична відповідальність трактується у двох аспектах: з однієї сторони юридична відповідальність визначається як негативна відповідальність, а з іншої – як позитивна відповідальність [4, с. 35].

При цьому юридична відповідальність виступає як результат за вчинення негативного явища та проявляється через реакцію держави на правопорушення. Що стосується позитивної сторони юридичної відповідальності, то вона виступає результатом свідомого бачення особи вчинених нею вчинків чи діяльності (бездіяльності) [10, с. 6–7].

Тут також доцільно погодитися із позицією, представленою у джерелі [5], відповідно до якої юридичну відповідальність не слід вважати позитивною та не треба відносити до позитивного явища. Як приклад, відповідальність виникає за порушення соціальних норм, що аж ніяк не може бути позитивним явищем [5, с. 90].

Позитивна риса юридичної відповідальності характеризує ситуацію, за якої не відбувається правопорушень соціальних норм і тому ніхто не відповідає ні перед ким. Тобто за такої ситуації не виникає ніяких негативних явищ, що у кінцевому випадку можуть призвести до позбавлення матеріального чи морального блага правопорушника. Що стосується негативної риси юридичної відповідальності, яка зазвичай найчастіше проявляється, то тут присутній немислимий характер правопорушення, оскільки правовими нормами чітко визначено те, хто, за які діяння (правопорушення) і перед ким притягається до юридичної відповідальності [12, с. 108].

З огляду на те, слід зауважити, що юридична відповідальність як позитивне явище та юридична відповідальність як негативне явище це різнозначні поняття, які мають різне тлумачення. Позитивне явище юридичної відповідальності відображає звертання до внутрішнього бачення особи та до того, як вона оцінює свою поведінку, яка призвела до такого вчинку [9, с. 41].

Враховуючи вищенаведене, варто зауважити, що юридична відповідальність як негативне явище найбільш точно окреслює свою сутність.

Тому, опираючись на тлумачення юридичної відповідальності як негативного явища, слід виокремити такі особливості цього поняття [12, с. 16–17]:

1) юридична відповідальність визначається на засадах правових норм, визначених законодавством;

- 2) характерним елементом притягнення правопорушника до юридичної відповідальності виступає державний примус;
- 3) у ході притягнення правопорушника до юридичної відповідальності на нього покладається новий обов'язок;
- 4) накладення юридичної відповідальності на правопорушника здійснюють спеціально уповноважені державні органи;
- 5) юридична відповідальність виступає формою реалізації правових санкцій, визначених законодавством, для покарання правопорушника за вчинене ними правопорушення;
- 6) притягнення правопорушника до юридичної відповідальності проводиться у процесуальній формі;
- 7) юридична відповідальність настає внаслідок скоєння правопорушником діяння, яке суперечить закону.

Базуючись на зазначених особливостях юридичної відповідальності, під нею слід розуміти чітко окреслені правові норми, які реалізуються у правових відносинах уповноваженими на те державними органами (державними суб'єктами) у процесуальному процесі через застосування заходів державного примусу до правопорушника (особи, яка вчинила правопорушення), внаслідок чого на неї накладається обов'язок обмеження особистого, організаційного чи майнового благ [13, с. 375].

Стосовно юридичної відповідальності судді, то виходячи із досліджень Л. Є. Виноградової, юридичну відповідальність судді слід трактувати як здатність судді об'єктивно оцінювати власні дії, своєчасно звітувати перед суддівським корпусом, кваліфікаційною комісією та Вищою радою правосуддя за власні діяння, в основі яких лежать результати виконання посадових обов'язків, дотримання правових норм у ході винесення судових рішень, внаслідок чого на неї у випадку доведення вини накладаються санкції за недодержання правових норм, визначених законодавством [4, с. 23].

У [4, с. 16] поняття юридичної відповідальності суддів розглядається також як обумовлене ставлення суддів до результатів виконання своїх професійних обов'язків, в основу яких покладено вчинення правосуддя. Таке трактування юридичної відповідальності су-

ддів відображає розуміння юридичної відповідальності як позитивного явища. Водночас юридичною відповідальністю суддів передбачено накладення заходів державного примусу на суддів, внаслідок вчинення ними порушень правових норм, які проявляються в накладенні на суддів обмежень чи у випадку здійснення ними правопорушень – накладенні на них додаткових обтяжень.

Окрім того, юридичну відповідальність суддів часто визначають як морально-правовий рівень, на основі впливу якого зароджується сумлінність використання права та виконання обов'язків, пов'язаних із здійсненням правосуддя, відповідно до норм законодавства [4, с. 18].

При цьому варто зазначити, що такі трактування юридичної відповідальності суддів, які представлені вище, містять у собі поєднання юридичної відповідальності як позитивного явища та юридичної відповідальності як негативного явища. Разом з тим, трактування юридичної відповідальності суддів розкривається через процес здійснення правосуддя суддею.

Однак, дослідження засвідчують, що трактування юридичної відповідальності як позитивного явища та юридичної відповідальності як негативного явища вказує на не до кінця розкритий зміст цього поняття. Оскільки зміст юридичної відповідальності суддів першочергово повинен базуватися на правовій доктрині визначення цього поняття у положеннях чинного законодавства, якими закріплена юридична відповідальність суддів за вчинення ними правопорушень.

Окрім того, виходячи із інформації, поданої у джерелі [4], юридична відповідальність суддів має такі особливості:

- 1) державно-правове спрямування, яке у більшості випадків носить характер конституційної відповідальності;
- 2) поділяється на ретроспективну (негативну) юридичну відповідальність та позитивну юридичну відповідальність, притягнення до якої ставить високі вимоги до суддів;
- 3) індивідуальність процесу притягнення суддів до відповідальності, базуючись при цьому на правовому статусі суддів;
- 4) порушення суддями моральних норм та приписів життєдіяльності громадян.

Відповідно до статті 126 Конституції України [1] суддю не можна затримувати та/чи утримувати під арештом або під вартою до періоду винесення вироку судом без згоди на те Вищої ради правосуддя. Однак існують випадки, коли суддю можна затримувати, зокрема на час вчинення ним тяжкого чи особливо тяжкого злочину чи після вчинення ним тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Суддю також можна притягнути до відповідальності за прийняте ним судові рішення, окрім випадків вчинення злочину чи дисциплінарного поступку [1]. Такі особливості притягнення судді до відповідальності також визначені п. 1 статті 49 «Недоторканність та імунітет судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11].

Окрім того, п. 2. статті 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11] зазначено, що якщо суддю затримано на основі винесення йому підозри за вчинення ним діяння, за яке встановлена адміністративна або кримінальна відповідальність, то його має бути звільнено після того, якщо встановлено його особу. Однак законодавством визначені випадки, коли суддю не звільняють з-під арешту чи з-під варту, зокрема тоді, коли:

- Вища рада правосуддя дала згоду (рішення) на затримання судді;
- відбулося вчинення суддею тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- необхідно попередити наслідки вчинення суддею злочину;
- необхідно запобігти знешкодженню доказів, які вказують на вчинення суддею злочину.

Суддя також притягається до дисциплінарної відповідальності за несвоєчасне подання чи неподання ним декларації родинних зв'язків чи подання у декларації свідомо недостовірної інформації (п. 6 статті 61 «Декларація родинних зв'язків судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11]).

Разом з тим, особливості притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності регулюються положеннями Розділу VI «Дисциплінарна відповідальність судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11].

Так, згідно статті 106 «Підстави дисциплінарної відповідальності судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11] суддю притягається до дисциплінарної відповіда-

льності у порядку дисциплінарного провадження, базуючись при цьому на таких засадах:

- правопорушення вчинено умисно чи внаслідок недбалості;
- затягування суддею винесення судового рішення чи невжиття заходів суддею стосовно розгляду справи, заяви чи скарги в обумовлені на це строки;
- виконання посадових обов'язків суддею таким чином, який аж ніяк не базуються на принципах моралі, непідкупності, чесності, правильного способу життя, суддівської етики;
- допущення суддею грубої недбалості унаслідок ухвалення судового рішення, якими порушуються права та основоположні свободи людини;
- висвітлення таємниці, яка охороняється на законних підставах, зокрема інформації про особливості закритого судового засідання чи таємниці нарадчої кімнати;
- недоведення до відома Генерального прокурора та Вищої ради правосуддя про випадки втручання в судовий процес;
- несвоєчасне повідомлення чи не повідомлення Ради суддів України про конфлікт, який виник між суддями у ході здійснення ними правосуддя;
- втручання у судовий процес інших суддів;
- несвоєчасне подання чи неподання декларації відповідно до порядку, визначеного законодавством;
- зазначення у декларації неправдивих відомостей чи умисне не зазначення відомостей, які потрібно зазначити суддею відповідно до положень законодавства;
- недопущення здійснювати суддею недоброчесну поведінку, зокрема необґрунтовані витрати, які значно перевищують доходи судді чи членів його сім'ї і є при цьому не задекларованими у декларації;
- надання недостовірної інформації чи ненадання інформації суддею на законну вимогу члена (членів) Вищої ради правосуддя та/чи на вимогу члена (членів) Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- непроходження суддею курсів підвищення кваліфікації у Національній школі суддів Ук-

раїни згідно направлень, які визначаються державним органом, на якого покладена функція здійснювати дисциплінарне провадження стосовно суддів;

- внаслідок визнання винним судді у вчиненні ним корупційного правопорушення чи правопорушення, які визначені законодавством про корупцію.

Водночас, виходячи із досліджень Л. Є. Виноградової, юридична відповідальність суддів містить у своїй структурі такі види відповідальності, до яких притягаються судді у ході та/чи після здійснення ними правопорушення (злочину) [4]:

- 1) дисциплінарна відповідальність суддів (визначається на основі положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;
- 2) цивільно-правова відповідальність суддів (визначається положеннями Конституції України);
- 3) кримінально-правова відповідальність суддів (визначається на основі норм кримінального законодавства України);
- 4) адміністративно-правова відповідальність суддів (визначається на основі норм адміністративного законодавства України).

Притягнення суддів до цивільно-правової відповідальності вказує на майновий характер правопорушення, у ході якого виникає небезпека порушення захисту майнових прав юридичних та фізичних осіб [4].

Розглядаючи особливості притягнення суддів до кримінально-правової відповідальності, слід відмітити, що в основі цього процесу лежить гарантія незалежності та недоторканості суддів [4].

Що стосується притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності, то згідно положень законодавства, яким регулюються особливості адміністративних правопорушень, недоцільно використовувати загальний процес притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які мають спеціальний правовий статус. Проте відповідно до положень адміністративного законодавства судді можуть притягатися до адміністративної відповідальності [4].

Таким чином, виходячи із зазначеного вище, аналізувати юридичну відповідальність суддів можна на основі норм права та, виходячи

із правових відносин, у напрямку цілісної правової процедури. При цьому накладати юридичну відповідальність на суддів можуть спеціально уповноважені державні органи за рахунок використання спеціальних засобів державного примусу.

З'ясовано, що правопорушення судді чинять як у ході виконання своїх посадових обов'язків, так і поза рамками здійснення суддівських функцій. Внаслідок таких дій, на суддів покладається обов'язок майнового, особистого чи організаційного характеру, особливості та ступінь виконання якого визначаються на основі санкцій правових норм.

Поряд з тим, на особливу увагу заслуговує розкриття змісту юридичної відповідальності суддів, базуючись при цьому на особливостях правової системи України.

Із цього контексту випливає, що суддя, виступаючи представником судової влади, здійснює функцію судочинства, основний зміст якої полягає у вирішенні конфліктних ситуацій між громадянами, забезпечуючи при цьому дотримання принципу верховенства права, принципу справедливості, захисту прав і свобод громадян, конституційного порядку і суспільних відносин [9, с. 212].

З огляду на те, судді та судова влада виступають дієвим механізмом забезпечення стабільності у суспільстві. Окрім того, судова влада вступає гарантом Конституції України [8, с. 3].

Вивчення судової практики дає підстави відмітити, що на сьогодні часто виникають випадки, коли судді, здійснюючи правопорушення, підривають авторитет судової влади та становлять під сумнів свої посадові обов'язки [9, с. 17]. Зокрема на засадах виникнення таких ситуацій суддів притягається до юридичної відповідальності.

У загальному значенні юридична відповідальність суддів, так само як і права суддів, характеризується тим, що наявність відповідальності за вчинення злочину спонукає до думки, чи варто цей злочин вчиняти. У такому контексті юридична відповідальність виступає інструментом попередження злочину та спонукає суддів не вчиняти правопорушень [3, с. 3].

У ході зазначеного слід відмітити, що юридична відповідальність суддів виступає елемен-

том правового статусу. Незворотність притягнення судді до юридичної відповідальності виступає одним із ефективних заходів дотримання законності у судовій гілці влади, однак при тому характеризує незалежність суддівського корпусу та гарантує незалежність судді відповідно до правого статусу судді, визначеного у законодавстві [6, с. 31].

ВИСНОВКИ

Результати опрацювання літературних джерел дозволяють представити концептуальні засади трактування юридичної відповідальності суддів в Україні. На підставі проведених досліджень виявлено, що положеннями Конституції України [1] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11] в Україні судова влада покладена на суддів. Доведено, що судді у ході здійснення правосуддя керуються принципом верховенства права та є незалежними.

Базуючись на положеннях законодавства, встановлено, що суддю не можна затримувати та/чи утримувати під арештом або під вартою до періоду винесення вироку судом без згоди на те Вищої ради правосуддя, за винятком тяжких та особливо тяжких злочинів. З'ясовано, що суддю можна притягнути до відповідальності за прийняте ним судове рішення, окрім випадків вчинення злочину чи дисциплінарного поступку.

Визначено, що ключовою особливістю юридичної відповідальності суддів виступає безпосередньо негативний характер, який вона

несе для правопорушника. При цьому проявом юридичної відповідальності суддів виступає недостатньо високий рівень сумлінного виконання посадових обов'язків, які визначені законодавчими нормами, та низький рівень самосвідомості.

З'ясовано, що немає підстав на виокремлення процесуальної відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності суддів, тому що наслідки процесуальної діяльності суддів у ході вирішення ними судових справ являють собою прояви їх правової позиції та особистого переконання.

Встановлено, що суть юридичної відповідальності суддів націлена на [14]:

- 1) сприяння законності і об'єктивності судового процесу та прийняття на цій основі судового рішення відповідно до законодавчих норм;
- 2) створення цілісної правової свідомості у суддів суддівського корпусу;
- 3) недопущення правопорушень, які вчиняються та можуть бути вчинені суддями;
- 4) забезпечення високого рівня незалежності суддів;
- 5) посилення авторитетності суду та рівня громадян до суду;
- 6) люстрацію суддівського корпусу в рамках визначених законодавством положень, згідно якої склад суддівського корпусу буде наповнений тільки справедливими та відданими своїй справі суддями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] (Ukraine), 28 June 1996. Retrieved August 1, 2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian)
[Конституція України (Україна), 28 червня 1996 р. Актуально на 01.08.2020.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>].
2. Bazilev. B. T. (1985). *Yuridicheskaya otvetstvennost: Teoreticheskiye voprosy* [Legal responsibility: Theoretical questions]. Krasnoyarsk: Izdatelstvo Krasnoyarskogo universiteta (in Russian)
[Базилев, Б. Т. (1985). *Юридическая ответственность: Теоретические вопросы*. Красноярск: Издательство Красноярского университета].
3. Bielaiia, L. V. (2009). *Udoskonalennia instytutu yurydychnoi vidpovidalnosti yak faktor formuvannia demokratychnoi, sotsialnoi, pravovoi derzhavy* [Improving the institution of legal responsibility as a factor in the formation of a democratic, social, legal state] (Doctoral dissertation). Kyiv (in Ukrainian)
[Белая, Л. В. (2009). *Удосконалення інституту юридичної відповідальності як фактор*

формування демократичної, соціальної, правової держави (Кандидатська дисертація). Київ].

4. Vynogradova, L. Ye. (2004). *Yurydychna vidpovidalnist suddiv zahalnykh sudiv Ukrainy* [Legal responsibility of judges of general courts of Ukraine] (Doctoral dissertation). Odesa (in Ukrainian)
[Виноградова, Л. Є. (2004). *Юридична відповідальність суддів загальних судів України* (Кандидатська дисертація). Одеса].
5. Honcharenko, O. V. (2011). *Aktualni pytannia prytyahennia suddiv do vidpovidalnosti (chastyna persha)* [Current issues of bringing judges to justice (part one)]. *Visnyk Vyshchoi rady yustytysii*, 1(5), 77–92 (in Ukrainian)
[Гончаренко, О. В. (2011). Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина перша). *Вісник Вищої ради юстиції*, 1(5), 77–92].
6. Honcharenko, O. V. (2011). *Aktualni pytannia prytyahennia suddiv do yurydychnoi vidpovidalnosti (chastyna druha)* [Current issues of bringing judges to justice (part two)]. *Visnyk Vyshchoi rady yustytysii*, 2(6), 19–33 (in Ukrainian)
[Гончаренко, О. В. (2011). Актуальні питання притягнення суддів до юридичної відповідальності (частина друга). *Вісник Вищої ради юстиції*, 2(6), 19–33].
7. Leyst, O. E. (1962). *Sanktsii v sovetskom prave* [Sanctions in Soviet law]. Moscow: Gosyurizdat (in Russian)
[Лейст, О. Э. (1962). *Санкции в советском праве*. Москва: Госюриздат].
8. Melikhova, Yu. A. (2013). *Moralno-profesiina kultura suddi yak filosofsko-pravova problema* [Moral and professional culture of a judge as a philosophical and legal problem] (Doctoral dissertation). Kharkiv (in Ukrainian)
[Меліхова, Ю. А. (2013). *Морально-професійна культура судді як філософсько-правова проблема* (Кандидатська дисертація). Харків].
9. Ovcharenko, O. M. (2014). *Yurydychna vidpovidalnist suddi: teoretyko-prykladne doslidzhennia* [Legal responsibility of a judge: theoretical and applied research]. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian)
[Овчаренко, О. М. (2014). *Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження*. Харків: Право].
10. Chernogor, N. N. (2006). *Yuridicheskaya otvetstvennost organov i dolzhnostnykh lits mestnogo samoupravleniya (teoretiko-pravovyye problemy)* [Legal responsibility of local government bodies and officials (theoretical and legal problems)]. Moscow: Yurisprudentsiya (in Russian)
[Черногор, Н. Н. (2006). *Юридическая ответственность органов и должностных лиц местного самоуправления (теоретико-правовые проблемы)*. Москва: Юриспруденция].
11. Pro sudoustrii i status suddiv [On the Judiciary and Status of Judges] (Ukraine), 02.06.2016, No 1402-VIII. Retrieved October 30, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589> (in Ukrainian)
[Про судоустрій і статус суддів (Україна), 02.06.2016, № 1402-VIII. Актуально на 30.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589>].
12. Baulin, Yu. V. (Ed.). (2013). *Yurydychna vidpovidalnist: problemy vykliuchennia ta zvilnennia* [Legal liability: problems of exclusion and dismissal]. Donetsk: Kalmius (in Ukrainian)
[Баулін, Ю. В. (Ред.). (2013). *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення*. Донецьк: Кальміус].
13. Tsvik, M. V., & Petryshyn, O. V. (Eds.). (2010). *Zahalna teoriia derzhavy i prava* [General theory of state and law]. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian)
[Цвік, М. В., & Петришин, О. В. (Ред.). (2010). *Загальна теорія держави і права*. Харків: Право].
14. Melekh, L. V. (2018). *Traktuvannia yurydychnoi vidpovidalnosti suddiv v Ukraini* [Interpretation of legal liability of judges in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii yurydychna*, 3, 177–184 (in Ukrainian)

[Мелех, Л. В. (2018). Трактуння юридичної відповідальності суддів в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 3, 177–184].